

վայր. այստեղ պէտք է գրած լինի նա իւր մեծ ձառնարկը, և այս արձանագրութեամբ հասկանալի է դառնում անվաւեր գրքերի ցանկի վերջում եղած նկատողութիւնը. «Ձայս եւ և Անանէ գրեցաք ի Վիմի քաղաքս, որ եկեղեցի արհմեցաք»: Վանքի ձորը լիքն է այրերով, ուստի և իրաւունք ունէր չըջապատն այդպէս անուանելու: Այստեղ պէտք է վերջաւորած լինի և իւր ժամանակագրութիւնը:

Արձանագրութեան թուականները համապատասխան են ժամանակագրութեան հաշիւն երկն. Հայոց ՁԼԸ թուականը նոյնանունով է գրերի զիւտից յետոյ ՊԿԹ տարուան, սկիզբը հաշուելով 423 թուից⁽¹⁾, հայոց կաթողիկոսութեան հաստատութեան ՁԳՆ տարուան, սկիզբը ընդունելով Փրբկչական 307 թուը⁽²⁾, Քրիստոսի ծննդեան ՌՄՂԱ=1291 թուին, Ազամայ 6439 թուին, ստեղծագործութիւնն ընդունելով Քրիստոսից 5198 տարի առաջ⁽³⁾, և Սարկաւազ Վարդապետի փոքր թուականի ՄՁ=206 թուին, սկիզբը նշանակելով փրկչական 1085 թուականը⁽⁴⁾, իւր կեանքի 67րդ տարին, եթէ սխալ չէ մեր ընթերցումը:

Այրի կամարածե մուտքը արեւելեան կողմից է, կողքին «Մ|ս|լ|դ. (վդ.)| Ամիրս| յաղաւթ|ս յիշեցէք» գրութեամբ: Դէպի ձորը նայող պատին կայ թաղաւոր լուսամուտ, իսկ միւս պատին քանդակուած խորութիւններ կամ պատուհաններ իրեր պահելու համար: Արձանագրութիւնից դէպի աջ նկատուած մթութիւնը պատկերի մէջ՝ քարայրն է, յատակին ընկած նկատողութեանս թղթերը⁽⁵⁾:

ԳԱՐԵԳԻՆ ԱՐՔԵՊ. ՅՈՎՍԷՓԵԱՆՑ

Շարունակելի

ՄԱՏԵՆԱԽՕՍԱԿԱՆ

ԿՈՐԻՆԷ, ՎԱՐԲ ՄԱՀՐՈՑԻ, ուղղակ եւ լուսարանեալ ի Գառնիի Հնագիւմէ. Երեսուղեւ, Տպ. Ս. Յակոբեանց, 1930, 4° էջ 104-101. Գին՝ 1 տար, կամ 4 շիլին:

Կորինի փորրածաւալ գրոյցը մեծարդիւն անծի մը յոգնարեցուն կեանքին եւ դարակազմիկ գործունէութեան յիշատակին յաւերժացման նուիրուած գրաւոր յուշարձան մըն է:

Հայ մատենագրութեան Ոսկեդարուն արտադրութեանց մէջ անգուզական երկ մըն է Վարբ Մաշրոցին: Հակառակ իր փորր ծաւալին՝ ան արժանի էր խորունկ եւ խնամեալ ուսումնասիրութեան: Այդպիսի ձեռնարկ մը ոչ միայն Հայ Դրբու Գիւտին անմահ Հեղինակ՝ Մաշրոցի կեանքն ու գործը պիտի երևան հանէր իր փառաւոր փեսայութեամբ, այլ գորաւոր լոյս մըն ալ պիտի արձակէր Ոսկեդարեան րանի մը կարեւոր գործերու, հայ մատենագրութեան սկզբնաւորումին եւ անոր կարգ մը մեծ մշակներուն աշխատութեանց վրայ:

Կորինի թանկագին մատենին պահանջած այդ ուսումնասիրութիւնը զիտնակոն ձեռնհասութեամբ եւ հմտութեամբ, տարւոյս ընթացքին, հրապարակ հանց կարող րանասէր Պր. Գառնիի Հնագիւմէ, որով զնահատութեան արժանի նպատ մը բերած եղաւ հայ մատենագրութեան պատմութեան:

Յառաջարանէ մը վերջ հեղինակն ունի ընդարձակ եւ արժէքաւոր ներածութիւն մը, ուր հանգամանորէն կը ներկայացնէ Կորինը եւ իր գործը:

Կորին ծնունդով վրացի մըն է եւ յունական կրթութիւն առած է (Մաշրոցի աշակերտելէ առաջ): Յետոյ, ինչպէս ինքն ալ կը յիշատակէ, քարձրացած է վրաց եպիսկոպոսութեան:

Կորինի Վարբ Մաշրոցի «ոսկեղինիկ մատենիկը մեծագին եւ անկշռելի առաւելութիւններ» ունի՝ վանգի «անկողնակալ» եւ «ճշմարտասէր ոգով» կը պատմագրէ ան: Ինքն է «միակ վստահելի պատմիչը 384-444 ամէն կերպով նշանաւոր ժամանակամիջոցին»: «Հայ մատենագրութեան մէջ առաջին ինքնագիր (ոչ թարգմանածոյ) պատմական կամ կէս-պատմական գրուածն է» այս. եւ այլն:

Պր. Հնագիւմէ Կորինի րանարադներուն մէջ կը համրէ Ագաթանգեղոս, Բիւզանդ, Սուտ-Կորին եւ Խորենացի, «թողով մանր փոխառութիւն ընդհեր» մինչեւ ցարդ, «ընդհակառակն, Կորին» րանարադ Ագաթանգեղոսէ, րանարադ Բիւզանդէ՝ ամբաստանուած էր շատերէ յանիրաւի: Այս ալ, անտարակոյս, քարձր վկայութիւն մըն է Կորինի գործին անհամեմատ արժէքին նկատմամբ:

Բանաւալ հեղինակը՝ գրութեան ժամանակ նշանակած է 443-445 տարիները, թուելով համոզիչ փաստեր իր այս սահմանումին համար:

Կորինի ընդգիրը ուսումնասիրուած է լրջօրէն եւ լուսարանուած՝ ընդարձակ ծանօթութիւններով, որոնք իւրարանջիւր էջի տակ գրուած են Բառարենութիւն եւ Համեմատութիւն, եւ Մեկնողական խորագիրներուն ներքեւ: Պր. Հնագիւմէի ձեռնարկը

(1) Մխիթարայ Այրիվանեցոյ Պատմ. Հայոց հրատ. Մ. Էմին. Մոսկուա. 1860. 47:

(2) Անդ. 16: (3) Անդ. 42: (4) Անդ. 60:

(5) Մխիթարի քարայրը վանքից քաւական քարձր է, լեռան լանջին, փորր ինչ դէպի հիւսիս-արեւմուտ: Քարայրից հրաշալի տեսարան է րացւում դէպի Ազատ կամ Գառնի գետակի ձորը. հորիզոնը ոչ ընդարձակ, րայց գեղեցիկ դէպի ձորն իջնող ձորագոգով, ամփոփուած սեպացած ժայռերի մէջ եւ ծածկուած ընկուզենիների եւ այլ ծառերով, թփերով: Գետակի միւս կողմից, քարայրի դէմ ու դէմը, քարձրանում է Գեղարդայ սարը, քարձունքները ալպեան կանաչով ծածկուած, իսկ միջին եւ ստորին մասերը թփերով:

կարելու սրբազրութիւններով կ'ուղղէ ընտանիքին մէջ մուտ գտած սխալները, եւ քաջատրեիով խրթնութիւններն ու փարատելով մթութիւնները՝ հասկնալի կը դարձնէ հեղինակին միտքը, որ պերճապատճոյժ ոճի մը հանդերձանքին տակ յաճախ անթափանցելի մնացած էր շատերու:

Բացի իր սոյն անուանի երկէն՝ Կորիւն ունի նաեւ մատենագրական այլ արդիւնքներ: Ինքն է թարգմանիչը Մակարայեցու գրքերուն: «Բիւզանդ խիստ հաւանօրէն Կորիւնի գրչէն ելած է»: Ս. Գրիգորի **Ընդարձակ** վարդապետութիւնը, որուն լեզուին եւ վարք Մաշթոցի լեզուին մէջ նմանութեան այնքան կէտեր կան (քառամթերք, ոճ, եւ տեղ տեղ նախադասութիւններ), որ յիշալի կարծելւած է Կորիւնի գրչէն ելած ըլլալ, հաւանօրէն վարք Մաշթոցիէն առաջ գրի առնուած է, եւ թեւեւ իբր աստուածարանական, հոգեւորական գրչութիւն գործող մը նկատուելով տուած է Կորիւնի այն նախապատուութիւնը Մաշթոցի աշակերտներուն մէջ, որ իրեն վիճակեցուց Մաշթոցի կեանքն ալ գրելու պատիւը:

Յարգելի բանասէրին համաձայն Մաշթոցի կրօնաւորիլը տեղի ունեցած է 394/ին. Հայ այրուքների գիւար կատարուած է 404/ին, եւ Մաշթոց վախճանած է 439/ին: Այս թուականները կը բռնէ «հաստատուն խտրիսիս» Մաշթոցի ժամանակագրութեան համար:

Գրքին Գ. Մասին մէջ դրուած են մասնաւոր ծանօթութիւններ, էջ 83-93, ինչպէս նաեւ Ուղղելիք եւ Յաւելիք, էջ 94-96:

Գրքին տպագրութիւնը մարութ է, քայքայեցած է վրիպակներէ, զորս ուղղելու համար ցանկ մը դրուած է 99-100 էջերուն մէջ:

«Վարք Մաշթոցի»-ն արժէքաւոր յաւելում մը չլայու տաճանաւում է իւրաքանչիւր հայ բանասէրի եւ մասնաւոր գրագրարանին մէջ:

Շատ ուրախալի է տեսնել որ առեւտուրի մարդ մը, ինչպէս է Պր. Գ. Յետգիւան, ժամանակ կը գտնէ գրական եւ բանասիրական գործերով ալ զբաղելու, եւ միմարժէք ուսումնասիրութիւն մը կ'ընծայէ հայ հասարակութեան եւ բանասիրական աշխարհին:

Ն. Վ. Պ.

ԳԻՏԱԿԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄ. Պարբերագիրք Ամերիկահայ Գիտական Միութեան. Հասար Ա. 1930. Նիւ Եորկ. Տպգ. Կոչնակ Տպարան: Էջ՝ 232. Գին 2 Դոլար:

Դժբախտ է հայերէն լեզուն: Հակառակ իր բարանչիքի ճկունութեան եւ ճիշտութեան՝ աղքատ է գիտութեան համար: Ասիկա՝ լեզուին յանցանքը չէ ապահովարար, այլ զինք խօսող ազգին՝ որ «խմատ կամ գիտութիւն սիրող» ազգ մը չէ եղած. թէպէտեւ մեր դասապարտութիւնը հուսկ ուրեմն պէտք է նետուի այն պայմաններուն վրայ՝ որոնցմով շրջապատուած եղաւ մեր ազգը: Զարդիս ոչ-գիտական ազգ ըլլալու անաւարդը հանգամանքը միայն մեզի յատուկ ալ չէ: Արեւելիքի գրեթէ բոլոր ազգերը, եւ տակաւին կարգ մը եւրոպականներ ալ, նոյն ստորագրութեան ներքեւ կ'իյնան որուն որ մենք:

Ընթերցողին թողլով դատել թէ ազգ մը ո՞ր աս-

տիման իր արժանիքը գիտութեամբ կը շինէ՝ փութանք բնի թէ իրապէս միութարական եւ քաջակերական է այն ձեռնարկը՝ որուն լծուած կ'երեւի **Ամերիկահայ Գիտական Միութիւնը**, հրատարակելով **ԳԻՏԱԿԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄը**:

Պէտք չէ մոռնալ որ հայերէն լեզուով գիտական յօդուած գրել՝ ամէն մարդու գործ չէ: Այլ աւելի դժուար է՝ ներկայանալի յօդուած մը գրելէն եւ տպելէն ետք՝ զայն ծախելու: Արեւմտեան լեզուներով ուսած մեր մտաւորականութիւնը յանձն կ'առնէ՝ իր թերի հայագիտութեամբը չարչրկուիլ մարտնչու համար հայերէն յօդուած մը՝ պարզապէս **հաշիւեցող** գիտութիւն կարգացած ըլլալու սիրոյն: Իսկ անոնք որ ուսումնին մայրենի քարտառով կատարած են . . . քայքայ ուն անոնք՝ այդպիսիներ կա՞ն միթէ. քայքայ թերեւս Հայաստանէն՝ ուրտեղ ալ չափով մը ռուսերէնը տիրապետած կ'ենթադրեմ:

Որով՝ գիտական հատոր մը հրատարակելու մեծ գործը կը մնայ հովերուն յանձնուած սերմ, որ հազիւ թէ հոս կամ հոն պարարտ հող մը գտնէ: Եւ ճիշդ այս բանը գիտնալով գործի ձեռնարկելուն մէջ է գիտական միութեան արժանիքը: Ան կ'առաջարկէ «գիտութեան ընթերցողներ պատրաստել մեր հասարակութեան մէջ»:

Եւ եթէ կարգաւ այս հատորին յառաջարանը՝ կէ՛սը, ինչ կ'ըսեն ամենափոքրիկ կոտորակը պիտի չգտնէր այն քոզարեւալ յոխորտանքին եւ սնապարծութեան՝ զոր կը ցուցարդեն սփան ստանաւորով եւ վէպերով հրապարակ գրաւելու յաւակնութեամբ փրացողներ:

Այ մեծ էջեր գրաւող շահեկան յօդուածը՝ փոխադրութեան վրայ, նոյն ընդարձակութեամբ՝ երկատրոնի վրայ. Գ ճառագայթներու վրայ, եւ հաւասարապէս շահեկան միւս յօդուածները՝ պէտք է ազահօրէն կարդացուին մեր հասարակութեան գիտական ուսանողներուն եւ քիչ շատ զարգացած անդամներուն կողմէ: Հաւանաբար **Գիտական Շարժումը** ուրախութեամբ պիտի ողջունուի մասնաւորապէս Հայաստանի մէջ, եւ այս՝ կը խորհիմ թէ կրնայ ըլլալ գոհունակութեան ու միսիթարութեան մեծագոյն առիթը հրատարակչներուն:

Գրքին հայերէն նոր քառերուն մէջ կան քաղմաթիւ երջանիկ թարգմանութիւններ: Կան նաեւ քմածին եւ լեզուի կանոններուն դէմ եղողներ. Օր. ի նախուստ՝ a priori-ին, կառուցողը՝ constituent-ին, հակապէս՝ oppositely-ին, եւն:

Գիտական Շարժումը մասնաւորապէս աւելի օգտակար պիտի ըլլայ Ամերիկայէն եւ Եւրոպայէն դուրսի հայութեան: Սակայն հատորին զինք, երկու հոլար որքան ալ լի արժէքն է Ամերիկայի համար՝ ծանր պէտք է գայ քիչ մը թերեւս՝ արտասահմանի հայութեան:

Տ. Վ. Ն.

ՈՒՂԱՆՈՐՈՒԹՅՈՒՆ ՅԵԹՈՎ ՊԵՍ. Գրեց՝ Գեորգ Արեւիկ. Արդանեան. Տպգ. Կիւրքեմպէլի, Կ. Պոլիս. 1930. Էջ՝ 208+Ժ. Գին 1 Դոլար:

Վասնաբար ոմանք, քեբեւ ասեք, հետեւեալութեամբ պիտի կարգան այս պատկերազարդ զրբը, որ գրուած է Ախու-Ապապալի Ա. Գեորգ Եւրոպական եւ կեղեցիկ օճելու համար Սրբ. Հեղինակին դէպի երովպիա երթին առիթով: Վասնզի՝ ուրան ալ դարուս յե՛ս